

23.11.2015

Dnro 873/4/15

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

KOTIETSINNÄN VALOKUVAAMINEN

1 KANTELU

A ja B arvostelivat eduskunnan oikeusasiamiehelle 18.2.2015 osoittamassaan kirjoituksessa Lapin poliisilaitosta 19.1.2015 suoritetun kotietsinnän toimittamista ja sitä seuranneen vapaudenmenetyksen aikaista kohteluaan koskevassa asiassa.

Kantelussa arvosteltiin kotietsinnän suorittaneiden poliisimiesten toimintaa koskien heidän käyttäytymistään esittäytymisen yhteydessä sekä kotietsinnästä ilmoittamista. Lisäksi poliisimiesten kerrottiin kieltäneen kotietsinnän toimittamisen valokuvaamisen.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Poliisimiesten esittäytyminen, käyttäytyminen ja kotietsinnästä ilmoittaminen

Kantelijoiden kertomus

Kantelun mukaan A oli avannut asunnon oven kahdelle Lapin poliisilaitoksen siviilipukuiselle poliisimiehelle. A:n tiedusteltua heidän asiaansa poliisimiehet olivat kertoneet etsivänsä B:tä. Poliisimiehet kieltäytyvät kertomasta A:lle syytä B:n tavoittamiselle. A:n ilmoitettua kutsuvansa B:n asunnon sisältä ulko-ovelle, poliisimiehet tulivat kuitenkin sisään asuntoon luovuttamatta kotietsintämääräystä tai ilmoittamatta syytä asunnon sisälle tuloonsa. Kantelun mukaan poliisit eivät esittäytyneet eivätkä esittäneet virkamerkkejään.

A:lla ja B:llä oli ollut ystävä kyläilemässä asunnossa, mutta poliisit olivat saaneet hänet uhkailemalla poistumaan paikalta väittäen, että kyseinen henkilö olisi vapaaehtoisesti halunnut lähteä.

Poliisimiehet olivat jättäneet A:n huomautuksesta huolimatta asunnon välioven auki, niin että asunnossa olleet kissat olisivat voineet karata.

Poliisimiesten selvitykset

Kotietsinnän suorittaneet Lapin poliisilaitoksen konstaapelit C ja D kertovat, että B:n epäiltiin syyllistyneen törkeään huumausainerikokseen. Komisario E oli antanut määräyksen toimittaa kotietsintä B:n asunnossa ja samassa yhteydessä ottaa B kiinni rikoksesta epäiltynä.

Poliisimiesten saavuttua paikalle he olivat koputtaneet B:n asunnon oveen. Hetken päästä oven oli avannut naishenkilö, joka myöhemmin oli ilmennyt A:ksi. Poliisimiehet olivat esittäneet virkamerkkinsä ja ilmoittaneet olevansa poliisista.

A:lta oli kysytty, onko B kotona. A oli kysynyt, mitä asiaa poliisilla on B:lle. Poliisit eivät vastanneet A:n esittämään kysymykseen, koska B:n asia ei koskenut A:ta. Poliisit ilmoittivat tulevansa tekemään kotietsinnän ja ottivat kotietsintämääräyksen esille astuen sisälle asuntoon.

Sisällä asunnossa poliisimiehet kysyivät A:lta, onko asunnossa muita. Ennen kuin A ehti vastata kysymykseen, konstaapeli C havaitsi asunnossa B:n, joka tuli asunnon keittiön takana olevasta huoneesta kyselemään ”mikä homma” hokien sitä useampaan kertaan. Tällöin konstaapeli D havaitsi olohuoneessa istuvan toisen mieshenkilön.

Selvityksen mukaan tässä vaiheessa B alkoi kävellä hermostuneesti edestakaisin ja A huusi olohuoneessa olleelle mieshenkilölle, että tule äkkiä katsomaan tänne ja käveli edestakaisin olohuoneen ja keittiön väliä. B otti kynän pöydältä ja alkoi kysellä poliisimiesten nimiä. Konstaapeli C oli tällöin joutunut korottamaan ääntään sen vuoksi, että B ja A rauhoittuisivat kotietsinnän turvallisiksi suorittamiseksi. C käski B:tä laskemaan kynän kädestään ja pitämään kätensä näkyvillä. Vasta tässä vaiheessa B:lle saatiin rauhassa esitettyä kotietsintämääräys. B otti kotietsintämääräyksen ja hänelle annettiin aikaa lukea se rauhassa. Asunnossa olleelle mieshenkilölle kerrottiin asunnossa tehtävästä kotietsinnästä ja hänelle tarjottiin mahdollisuus jäädä todistajana asuntoon. Mies ei kuitenkaan halunnut jäädä vaan hän poistui paikalta.

Asunnosta paljastui kaksi (huumausaine)kasvatusta, joista toinen oli makuuhuoneen kaapissa ja toinen pesuhuoneessa. Tämän paljastuttua poliisit ilmoittivat, että myös A:ta epäillään huumausainerikoksesta ja hänet otettaisiin kiinni.

Poliisimiehillä ei ole muistikuvia siitä, että A olisi maininnut heille jotain kissoista asuntoon tulon yhteydessä.

Vastine

Kantelijoiden mukaan poliisimiesten selvitys on paikkansa pitämätön. Poliisimiehet eivät esittäneet virkamerkkejään heti ovelta eivätkä näyttäneet kotietsintämääräystä A:lle, koska heillä oli asiaa B:lle. Jos poliisimiehet olisivat näyttäneet kotietsintämääräyksen A:lle, hän olisi vaatinut heitä todistamaan olevansa poliiseja, sillä vastineen mukaan kuka tahansa voi väärentää määräyksen. A kertoo asuvansa kyseisessä asunnossa B:n kanssa avoliitossa. Jos poliisit tekevät kotietsinnän asuntoon, jossa myös A asuu, heillä on velvollisuus esittää kotietsintämääräys myös A:lle, sillä he tulevat yhteisen kotirauhan piiriin. Sitä he eivät kuitenkaan tehneet vaan astuivat suoraan sisälle, vaikka A sanoi hakevansa B:n ovelle juttelemaan heidän kanssaan. Vastineessa katsotaan poliisin rikkoneen A:n kotirauhaa toiminnallaan. Kantelijoiden mukaan B ehti vain nopeasti vilkaista kotietsintämääräystä, kun poliisit olivat jo kiertämässä asunnon sisällä, jolloin hän seurasi heitä nähdäkseen mitä he tekevät.

Oikeusohjeita

Poliisilain 1 luvun 8 §:n mukaan poliisimiehen on tarvittaessa ilmaistava toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle olevansa poliisimies ja pyynnöstä esitettävä virkamerkkinsä, jos ilmaiseminen tai esittäminen on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta.

Poliisin hallinnosta annetun lain 15 f §:n mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäytyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

Pakkokeinolain 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, henkilölle on ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös.

Arviointia

Totean, että kansalaisen tulee aina tietää asioivansa poliisin kanssa. Varsinaisesta poliisin esittäytymisestä ja siitä, mitä tietoja poliisin tulisi itsestään antaa esittäytymisen yhteydessä, ei ole annettu säännöksiä. Poliisimiehellä olevan virkamerkin merkitys itsessään on siinä, että henkilö pystyy sen esittämällä osoittamaan toimivansa asiassa poliisimiehen asemassa. Esittäytyminen on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa poliisin asemaa ei voida päätellä ulkoisista seikoista, kuten virkapuvusta tai poliisin tunnuksin varustetusta autosta.

Poliisimiesten kertomukset poikkeavat esittäytymisen ja käyttäytymisen osalta kantelussa ja vastineessa kerrotusta. Asiaan ei käsitykseni mukaan ole saatavissa ulkopuolista asian lopputulokseen vaikuttavaa lisäselvitystä. Saadun selvityksen perusteella en voi päätyä muuhun lopputulokseen kuin, että väitteet käyttäytymisestä ja esittäytymättä jättämisestä jäävät toteen näyttämättä.

Kirjallinen kotietsintämääräys ei ole ehdoton edellytys kotietsinnän toimittamiselle, vaikka sitä voidaan lähtökohtana pitääkin. Joka tapauksessa asiassa kantelun ja selvityksen antaneiden poliisimiesten selvitysten etsinnän tarkoitus on pakkokeinolain edellyttämällä tavalla kerrottu sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan. Laki ei edellytä, että kotietsinnän toimittamisesta ilmoitettaisiin erikseen kaikille asunnossa asuville, joskaan sille ei sinänsä ole mitään estettä. Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että näiltä osin ei ole tullut ilmi menettelyä, joka antaisi minulle aihetta toimenpiteisiin.

3.2

Kotietsinnän valokuvaamisen kieltäminen

Kantelijoiden mukaan kotietsinnän toimittaneen poliisimiehet olivat kieltäneet A:ta ja B:tä valokuvaamasta kotietsinnän toimittamista sillä perusteella, että kuvaaminen häiritsee heidän työtään.

Poliisimiesten selvitykset

Vanhempi rikoskonstaapeli C kertoo selvityksessään, että A:n ryhtyessä kuvaamaan kotietsintää C oli kieltänyt häntä valokuvaamasta.

C perustelee antamaansa kuvauskieltoa jäljempänä ilmenevien esitutkintalain ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain säännöksiin nojaten. Selvityksessä esille tuoduissa säännöksissä on kysymys esitutkintaviranomaisen oikeudesta rajoittaa asianosaisen oikeutta saada tieto esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi sekä esitutkinta-aineiston lähtökohtaisesta salassapidosta.

Lapin poliisilaitoksen antamassa lausunnossa on todettu, että pakkokeinolain mukainen kotietsintä tarkoittaa aina puuttumista kotirauhan suojaa koskeviin oikeuksiin. Kotietsinnän toimittamisen yhteydessä oikeuksia voidaan joutua rajoittamaan etsinnän suorittamisen varmistamiseksi, teknisten ja taktisten menetelmien suojaamiseksi sekä esitutkinnan asianmukaisuuden varmistamiseksi. Näiden seikkojen huomioiminen saattaa edellyttää kotietsinnän kohdehenkilön tai henkilöiden normaalien oikeuksien rajoittamista.

Kotietsinnän yhteydessä kertyy usein asian selvittämiseen liittyvää todistusaineistoa, joka esitutkinnan siinä vaiheessa ei ole vielä julkista. Tällöin esitutkinnassa ja siihen liittyvissä toimenpiteissä on varmistettava se, ettei salassa pidettävää esitutkinta-aineistoa voida käsitellä väärin. Jos jutun asianosainen tai muu henkilö saa vapaasti kuvata toimituksen kulkua, niin siinä tulee samalla kuvatuksi myös toimituksessa kertynyt todistusaineisto ja poliisin käyttämät tekniset ja taktiset menetelmät todistusaineiston hankkimiseksi. Tällaisten kuvatallenteiden osalta poliisilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa niiden salassapitoon, vaikka siitä voisi aiheutua haittaa asian selvittämiseksi. Sen vuoksi poliisilaitoksen näkemyksen mukaan poliisilla on mahdollisuus rajoittaa tai kieltää esitutkintaan liittyvän toimenpiteen kuvaaminen.

Poliisilaitoksen lausunnossa viitataan valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisuun (15.10.2010, OKV/603/1/2008), jossa oli kysymys siitä, oliko kuulusteltavalla oikeus tallentaa kuulustelutilanne ja oliko kuulustelijalla oikeutta vaatia kantelijaa olemaan kuvaamatta ja nauhoittamatta kuulustelua. Apulaisoikeuskansleri viittasi ratkaisussaan perustuslain 12 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa taattuun sananvapauteen ja siihen perustuvaan oikeuteen kuulustelun kuvaamiseen ja sen äänittämiseen. Apulaisoikeuskansleri totesi, että tätä oikeutta, koska se ei tässä tapauksessa kuulunut sananvapauden ydinalueisiin, voitiin rajoittaa lailla. Apulaisoikeuskansleri viittasi asiassa esitutkintalain säännöksiin. Apulaisoikeuskansleri totesi ratkaisussaan, että se, että henkilön kuvaaminen ei ollut rikoslain mukaan rangaistavaa, ei välttämättä tarkoittanut sitä, että kuvaaminen olisi sallittua ottaen erityisesti huomioon ihmisoikeussopimuksessa taattu yksityiselämän suoja. Kuvaamisen sallittavuutta arvioitaessa tulikin huomioida paitsi sananvapaus myös yksityiselämän suoja. Kantelu ei antanut aihetta apulaisoikeuskanslerin toimenpiteisiin.

Lausunnon mukaan, vaikka apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa oli kysymys kuulustelutilanteesta, niin poliisilaitoksen käsityksen mukaan periaatetta voidaan soveltaa myös muihin esitutkintatoimenpiteisiin.

Poliisihallituksen lausunto

Poliisihallituksen lausunnossa todetaan, että Lapin poliisilaitoksen lausunnossa tai selvityksissä ei ole tuotu tarkemmin esiin salassa pidettäviä teknisiä ja taktisia menetelmiä, joita puheena olevassa kotietsinnässä olisi käytetty. Näiltä osin poliisihallitus toteaa, että pakkokeinolain 8 luvun 6 §:n 3 momentin nojalla kotietsinnän toimittamispaikalla olevan henkilön liikkumista voidaan rajoittaa muun muassa sen estämiseksi, ettei hänen tietoonsa tule lain nojalla salassa pidettäviä tietoja. Samalla olisi estynyt myös toimituksen kuvaaminen.

Mahdollisen todistusaineiston osalta Poliisihallitus toteaa, että mikäli etsinnältä näitä haltuunotetaan, takavarikoidaan tai jäljennetään pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n mukaisesti esine, omaisuus tai asiakirja, tulee haltuunottamisesta viipymättä ilmoittaa 7 luvun 9 §:n mukaisesti sille, jonka luona esine, omaisuus tai asiakirja on otettu haltuun, ellei hän ole ollut paikalla haltuunoton tapahtuessa. Lapin poliisilaitoksen lausunnon osalta jää Poliisihallituksen näkemyksen mukaan epäselväksi, mitä muuta todistusaineistoa kotietsinnällä voi mahdollisesti haltuunotetun tai jäljennetyn materiaalin lisäksi tulla. Käytännössä kotietsintää seuraava henkilö tulee näistä asioista tietoiseksi, vaikkei hän toimitusta kuvaisikaan.

Aiemmin viitatus apulaisoikeuskanslerin ratkaisun osalta Poliisihallitus katsoo, että kotietsinnän kuvaaminen kohdistuu myös suurelta osin sitä tekeviin virkamiehiin, jolloin heillä olisi mahdollisesti yksityiselämän suojaan perustuen mahdollisuus kieltää kuvaaminen.

Poliisihallitus tuo lausunnossaan esiin myös oikeuskirjallisuudessa esiin nostetun seikan, jonka mukaan on epäselvää, voiko kotonaan toimitettavaa kotietsintää kuvaavan osalta tulla sovellettavaksi salakatselun kieltävä rikoslain 24 luvun 6 §. Pykälän 1 momentin 1 kohdassa on säädetty rangaistavaksi kotirauhan suojaamassa paikassa olevan henkilön oikeudeton katseleminen tai kuvaaminen teknisellä laitteella. Lain esitöiden mukaan säännöksellä suojataan jokaista luvallisesti kenen tahansa kotirauhan piirissä olevaa henkilö niin salaa kuin avoimesti teknisellä laitteella tapahtuvalta katselulta ja kuvaamiselta. Perustelujen tai muiden oikeuslähteiden perusteella kohdan soveltamisalan ulkopuolelle ei ole rajattu virkamiestä tämän virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Tämä puoltaisi sitä, että kotietsinnässä tapahtuvaan kuvaamiseen tarvittaisiin etsinnän toimittajan suostumus, jonka ei kuitenkaan tarvitse olla nimenomainen. Suostumus voi ilmetä myös kuvaamisen jatkamisen sallimisena etsintää toimittavan virkamiehen huomattessa tämän (ks. Helminen ym., Esitutkinta ja pakkokeinot, 2014, s. 1074).

Poliisihallituksen näkemyksen mukaan Lapin poliisilaitoksen perusteluiden osalta voidaan esittää vasta-argumentteja kuvaamisen sallimisen puolesta, mutta toisaalta asiaa ei voida pitää lainsäädännöllisesti selkeänä. Myös kuvaamisen kieltämisen puolesta voidaan esittää seikkoja, joita Poliisihallitus on edellä nostanut esiin. On myös muistettava, että poliisi voi oma-aloitteisesti kuvata suorittamansa etsinnän.

Poliisihallitus toteaa lopuksi, että paikalla oleva poliisimies ei voi etsinnän kohteena olevan henkilön käsitellessä kännykkää varmuudella tietää, aikooko tämä kuvata etsintää vai lähettää esimerkiksi mahdolliselle rikoskumppanille varoitusviestin tai avata videopuhelun tilaisuudesta jonnekin muualle samassa tarkoituksessa. Teknisten laitteiden kehittymisen myötä tämä voidaan tehdä muillakin kuvaavilla laitteilla, joissa on verkkoyhteys.

Vastine

Vastineessa on viitattu korkeimman oikeuden antamaan ratkaisuun (KKO 1990:36), jossa katsottiin, että kun henkilö oli ollut poliisin kuulusteltavana ja oli vastoin poliisimiesten kieltoa salaa videolaittein tallentanut käydyin keskustelun, ei hän tällä menettelyllään ollut syyllistynyt salakatseluun tai -kuunteluun, koska menettely ei loukannut poliisimiesten yksityisyyttä. Korkein oikeus totesi perusteluissaan nimenomaisesti, että henkilö oli kuvannut ja äänittänyt vain sellaista tietoa, mistä hän luvallisesti virkahuoneessa ollessaan oli poliisimiesten tietien voinut aistein tehdä havaintoja. Henkilö ei teknisen laitteen avulla siten tallentanut keskustelutilanteesta mitään muita poliisimiesten yksityisyyden kannalta merkityksellisiä seikkoja.

Lisäksi selvityksessä on viitattu erääseen julkisuudessa olleeseen tapaukseen, jossa henkilöä epäiltiin poliisien salakatselusta, kun poliisit menivät hänen asuntoonsa tarkastuskäynnille ja poliisin käynti tallentui valvontakameraan. Henkilön ei katsottu syyllistyneen rikokseen.

Vastineen mukaan edellä olevien ratkaisujen perusteella kantelijat olisivat voineet kuvata kotietsinnän eikä poliisilla näin ollen ollut oikeutta kieltää valokuvaamista.

Oikeusohjeita

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Yksityiselämä voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi. Se, mitä yksityisyyteen ja yksityiselämän suojaan kuuluu, on tulkinnanvaraista, suhteellista ja riippuvaista muun

muassa siitä yhteydestä, mistä asiaa arvioidaan. Yksityiselämän suojelun laajuutta onkin harkittava suhteessa toisiin tahoihin, kanssaihmiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan sekä suhteessa muihin oikeuksiin, kuten esimerkiksi sananvapauteen ja siihen kuuluvaan oikeuteen levittää ja vastaanottaa tietoa.

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Myös Suomea velvoittavat ihmisoikeussopimukset takaavat sananvapauden.

Sananvapaus kattaa kaikenlaiset ilmaisutavat, suulliset, kirjalliset ja kuvalliset esitykset. Sananvapaus koskee myös muotoja ja tapoja, joilla mielipiteitä esitetään, välitetään tai otetaan vastaan. Valokuvaaminen tai muu tallentaminen kuuluu sananvapauden suojan piiriin. Rajanveto luvattoman ja sallitun kuvaamisen välillä on vakiintuneesti katsottu tehdyn rikoslain 24 luvun 6 §:n salakatselusäännöksessä.

Rikoslain 24 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan se, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa 1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka 2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä tarkoitettussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten, on tuomittava salakatselusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Säännöksen mukaan rangaistavaa ei ole kuvaaminen yleisillä paikoilla, kuten kaduilla ja toreilla tai muissa paikoissa, joihin yleisöllä on pääsy.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (jäljempänä julkisuuslaki) 24 §:ssä on säädetty salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Mainitun säännöksen 3 kohdassa todetaan muun muassa esitutkinta-aineiston olevan salassa pidettävää siihen saakka, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista.

Julkisuuslain 23 §:ssä säädetään vaitiolovelvollisuudesta ja hyväksikäyttökiellosta. Pykälän 1 momentin mukaan viranomaisen palveluksessa oleva samoin kuin luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutakaan viranomaisessa toimiessaan tietoonsa saamaansa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta viranomaisessa tai tehtävän hoitaminen viranomaisen lukuun on päättynyt. Säännöksen 2 momentin mukaan, mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös sitä, joka harjoittelijana tai muutoin toimii viranomaisessa taikka viranomaisen toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa taikka joka on saanut salassa pidettäviä tietoja lain tai lain perusteella annetun luvan nojalla, jollei laista tai sen perusteella annetusta luvasta muuta johdu. Vaitiolovelvollisuus on myös sillä, jolle viranomainen on ilmoittanut julkisuus- tai salassapito-olettaman sisältävän salassapitosäännöksen osoittamissa rajoissa tietoja, jotka ovat yleisöltä salassa pidettäviä. Säännöksen 3 momentin mukaan edellä 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa käyttää salassa pidettäviä tietoja omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi.

Asianosaisen tiedonsaantioikeudesta on säädetty julkisuuslain 11 §:ssä. Säännöksen mukaan hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua taikka velvollisuutta asia koskee (asianosainen), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitteleviltä viranomaisilta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Asianosaisen tietojensaantioikeutta voidaan erikseen rajoittaa säännöksessä tarkoitettulla tavalla ja edellytyksillä. Julkisuuslain 12 §:ssä on säädetty jokaisen oikeus saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta. Säännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada tietoa

häneestä itsestään, viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista julkisuuslain 11 §:n 2 ja 3 momentin säädetyin rajoituksin, jollei laissa toisin säädetä. Mainitun säännöksen 2 momentin 2 kohdan mukaan asianosaisella ei ole tiedonsaantioikeutta esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi.

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on esitutkinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista sekä esitutkinta-aineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Säännöksen 2 momentin mukaan asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta ennen tutkinnan lopettamista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi.

Pakkokeinolain 8 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saadaan poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen.

Poliisilain 1 luvun 11 §:n mukaan poliisimiehellä on tässä tai muussa laissa säädettyä toimivaltuutta käyttäessään oikeus yksittäistapauksessa antaa jokaista velvoittavia tarpeellisia käskyjä ja kieltoja.

Arviointia

Kantelun mukaan kantelijat halusivat tallentaa kotietsinnän toimittamisen. Poliisi kielsi kotietsinnän kuvaamisen. Selvityksissä kieltä on perusteltu esitutkinta-aineiston salassapidolla. Asiassa on kysymys siitä, onko poliisilla ollut perusteita kieltää kantelijoita valokuvaamasta kotietsinnän toimittamista.

Asianosaisella on oikeus saada tieto esitutkintaa koskevista viranomaisen asiakirjoista siten kuin julkisuuslaissa säädetään. Tätä oikeutta voidaan rajoittaa julkisuuslain mukaisilla perusteilla. Selvityksissä ei ole tuotu esille mitään konkreettisia teknisiä tai taktisia menetelmiä kantelijoiden kotietsinnän toimittamisen yhteydessä, joita olisi tullut suojata katsomalla ne sellaisenaan salassa pidettäväksi. Pakkokeinolaki sinänsä mahdollistaa henkilön häiritsevän käyttäytymisen johdosta tai etsinnän tarkoituksen toteutumisen estyessä kotietsinnän toimittamispaikalla olevan henkilön poistamisen, jolloin myös etsinnän tallentaminen voi estyä.

Katson, että kantelijoilla on ollut lähtökohtaisesti sanavapauteensa kuuluva oikeus tallentaa kotonaan suoritettu kotietsintä. Tämä tallentaminen on ollut tehtävissä erilaisin teknisin apuvälinein esimerkiksi kuvaamalla, videoimalla tai äänittämällä. Poliisilla ei ole ollut oikeutta kieltää kotietsinnän toimittamisen tallentamista, jos kysymys on ollut sellaisesta tietojen tallentamisesta, joista henkilö on voinut luvallisesti saada tiedon, ja jotka hän saisi, jos ne olisi merkitty asiakirjaan.

Asiassa on kysymys myös asianosaisen oikeudesta saada tietoja viranomaisen toiminnasta ja oikeus valvoa viranomaisten toimintaa omassa asiassa olemalla läsnä kotietsinnässä. Korostan, että pakkokeinolaissa on nimenomaan haluttu antaa kotietsinnän kohteena olevan paikan haltijalle mahdollisuus olla läsnä etsinnässä valvomassa etujaan. Tällainen menettely lisää poliisin toiminnan läpinäkyvyyttä ja estää epäluulojen syntymistä siitä, että poliisi toimisi epäasianmukaisesti.

Näkemykseni mukaan pelkästään se, että henkilö osana läsnäolo-oikeutensa toteutumista tallentaa poliisin suorittamaa kotietsintää, ei vielä merkitse sitä, että tällä menettelyllä jollain tavoin loukattaisiin etsintää toimittavien poliisimiesten yksityisyyttä. Tälläkään perusteella viranomaisella ei lähtökohtaisesti ole oikeutta kieltää virkatoimen kuvaamista, jos tallentaminen kohdistuu seikkoihin, joista asianosainen voi muutoinkin tehdä havaintoja

pelkästään katselemalla ja kuuntelemalla. Käytettävissäni olevassa selvityksessä ei ole tuotu esille, että kotietsinnän toimittaneista poliisimiehistä olisi pyrittykään ottamaan heidän henkilöönsä kohdistuvia yksittäisiä valokuvia, vaan tarkoitus oli ollut heidän suorittamansa virkatoimen, kotietsinnän toimittamisen, kuvaaminen.

Edellä mainitusta on kuitenkin pidettävä erillään tilanne, että salassa pidettäviä tai muutoin yksityisyyttä loukkaavia tietoja luovutettaisiin tai levitettäisiin ulkopuolisten saataville. Kotietsinnästä tehdyn videotallenteen tai muun tallenteen julkaiseminen esimerkiksi internetissä voi tulla arvioitavaksi salassapidon rikkomista koskevana rikoksena tai se saattaa loukata poliisimiesten yksityisyyttä rangaistavalla tavalla. Siitä huolimatta pelkkä epäily siitä, että salassa pidettävät tiedot luovutettaisiin ulkopuolisille tai olisivat muutoin ulkopuolisten käytettävissä, ei riitä tallentamiskiellon perusteeksi. Käsitykseni mukaan poliisi voi kuitenkin estää virkatoimen kohteen aikoman tallentamisen ainakin silloin, kun kuvaaminen konkreettisesti estäisi tai häiritäisi virkatoimen suorittamista. Tässä tapauksessa ei kuitenkaan ole sellaisia seikkoja tuotu esille. Jos henkilö saa olla läsnä kotietsinnässä ja jos hänen liikkumisestaan ei rajoitettu toimenpiteen suorittamisen turvaamiseksi, ei mielestäni lähtökohtaisesti ole perusteita kieltää kotietsinnän toimittamisen kuvaamistakaan.

Edellä todetun perusteella katson, ettei poliisilla ole tässä tapauksessa ollut oikeudellisesti kestävä perustetta kieltää kotietsinnän toimittamisen kuvaamista. Selvityksen mukaan vanhempi rikoskonstaapeli C oli kieltänyt kantelijoita kuvaamasta kotietsintää. Eri asia on, kuten edellä olen todennut, että mikäli näitä tallenteita luovutetaan eteenpäin tai julkistetaan ilman siihen oikeuttavaa lupaa, voi asianosainen syyllistyä rikokseen.

3.3

Vapaudenmenetyksen aikainen kohtelu

Kantelijoiden kertomus

Kantelun mukaan poliisimiehet eivät ilmoittaneet kantelijoille heidän kiinniottamisensa yhteydessä, tulisiko vapaudenmenetys kestävään yön yli. Poliisimiehet eivät vastanneet muihinkaan kantelijoiden esittämiin esitutkintaa koskeviin kysymyksiin todeten ainoastaan, että asia selviää kuulusteluissa. B:lle ilmoitettiin vasta vapaudenmenetyksen alkamista seuranneena päivänä suoritetun kuulustelun yhteydessä, mistä häntä epäiltiin. A:lle kerrottiin, että hänet viedään poliisiasemalle ”kasvatusjutusta”.

Kantelussa kerrottiin myös, että säilytystilan valoja pidettiin päällä koko yön, huolimatta siitä, että säilytystilan säännöissä luki valot sammutettavan, ellei asiakas pyydä jättämään niitä päälle.

Saadut selvitykset

A:ta ja B:tä koskeviin kiinniottopäätöksiin on kirjattu, että heille ilmoitettiin kiinnioton syy. Konstaapeleiden C:n ja D:n selvityksistä käy ilmi, että A:lle ja B:lle kerrottiin kiinniotosta ja sen syystä, ja että kuulustelut aloitettaisiin seuraavana aamuna.

Lapin poliisilaitoksen Rovaniemen poliisivankilan vartijan selvityksestä ilmenee, että säilytystilan käytännöksi on muodostunut, että asiakas pyytää valojen sammuttamista. Tähän on päädytty, koska monet asiakkaat lukevat myöhään tai haluavat muutoin valojen olevan päällä läpi yön. A:lta ja B:ltä ei tullut pyyntöä valojen sammuttamisesta vartijan tietoon.

Lapin poliisilaitoksen lausunnossa todetaan, että säilytystilojen järjestyssääntö on parhaillaan uudistettavana. Poliisilaitos tulee jatkossa kiinnittämään tarkemmin huomiota siihen, että asiakkaan toivomus säilytystilan valaistuksesta yön aikana selvitetään nykyistä paremmin.

Vastine

Vastineessa kiistetään poliisilta saatujen selvitysten paikkansa pitävyys. Kantelijoille ei sanottu, että he ovat kiinniotettuina komisario E:n päätöksellä. A:lle ei kerrottu, että kuulustelut alkavat seuraavana aamuna, vaan hänelle sanottiin, että tänä iltana todennäköisesti päästään kuulustelemaan, mutta asiaa pitää kysyä tutkinnanjohtajalta. Kotietsintämääräyksessä tutkinnanjohtajaksi on merkitty C, eli poliisi olisi voinut heti sanoa, kuulustellaanko vai ei.

Lisäksi vastineessa arvostellaan poliisivankilan säilytyshuoneen siisteyttä ja olosuhteita. Vastineen mukaan molemmille kantelijoille kerrottiin nappi, josta tulee juotavaa vettä säilytyshuoneessa. Vastineen mukaan kantelijoille ei kerrottu, miten vessa toimii tai miten vartija kutsutaan jos on tarvetta. Patjat ja peitot olivat värjäntyneet keltaisiksi virtasta ja hiestä. Lisäksi arvosteltiin poliisivankilan ruokahuoltoa. Kantelijat kertoivat saaneensa yhden lämpimän aterian vaikka he olivat kiinniotettuna noin 17 tuntia.

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 2 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan kiinni otetulle on viipymättä ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (jäljempänä putkalaki) 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneiden käytössä tulee olla asianmukaiset majoitus- ja peseytymistilat. Säilytystiloja rakennettaessa ja korjattaessa varsinaiset majoitustilat on varustettava siten, että ne vastaavat yleisessä rakennuslainsäädännössä asuintiloille asetettuja vaatimuksia.

Putkalain 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneiden ruokahuolto on järjestettävä siten, että he saavat terveellisen, monipuolisen ja riittävän ravinnon.

Sisäministeriön poliisiosaston 1.4.2014 antamassa ohjeessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (2020/2013/5490) kohdassa 3.7 todetaan seuraavaa: *"Vapautensa menettänyttä ei saa tarpeettomasti häiritä yölevon aikana. Valo on sammutettava yölevon ajaksi, elleivät valvonnalliset syyt vaadi valon pitämistä päällä tai vapautensa menetetyt omista toivomuksista muuta johdu."*

Arviointia

Minulla ei ole perusteita epäillä, etteikö kantelijoille olisi ilmoitettu syytä heidän vapaudenmenetykselleen sillä tarkkuudella, mikä poliisilla oli asiasta sillä hetkellä tiedossaan. Ei liene epäselvyyttä, että jo kiinniottamisen alkuvaiheessa kantelijoille kerrotulla "kasvatusjutulla" on viitattu huumausainerikokseen. Asiassa ei ole tältä osin ilmennyt aihetta epäillä lainvastaista menettelyä.

En myöskään katso olevan aihetta arvostella poliisia siitä, ettei kantelijoille ollut välittömästi ilmoitettavissa, milloin heidät tultaisiin kuulustelemaan eikä heille ollut välittömästi annettavissa arviota vapaudenmenetyksen tulevasta kestosta.

Saamani selvitysten mukaan sellien valoja ei sammuteta automaattisesti, koska moni kiinniotettu haluaa pitää valot päällä yölläkin.

Totean tältä osin, että sisäministeriön ohjeen mukaisesti pääsääntö on, että valot ovat lepoaikana sammutettuina ja poikkeuksena tästä on vapautensa menettäneiden pyyntö tai se, että valvonnalliset syyt vaativat valojen päällä pitämistä. Käsitykseni mukaan tämä on myös poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 1 luvun 3 §:n ilmentämän vapautensa

menettäneen oikeuksien rajoittamista koskevan periaatteen mukaista. Tuon lainkohdan mukaan vapautensa menettäneen oikeuksia ei saa tämän lain säännösten nojalla rajoittaa enempää kuin vapautteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitus, säilytysvarmuus, säilytystilan järjestyksen säilyminen sekä vapautensa menettäneiden ja muiden henkilöiden turvallisuus välttämättä vaativat. Poliisilain 2 §:n 2 momentin ns. vähimmän haitan periaatteen mukaisesti poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

Edellä olevan perusteella menettely valojen päällä pitäminen kantelijoiden säilytyshuoneissa lepoaikana on ollut virheellistä. Selvitysten perusteella valvonnalliset syyt eivät ole tätä vaatineet eivätkä he ole itse tätä pyytäneet.

Poliisivankilan vartijana toimivan selvityksen perusteella lähtökohta valojen päällä pitämisessä Rovaniemen poliisivankilassa näyttäisi olevan em. säännösten näkökulmasta virheellinen, kun selvityksen mukaan "Käytännöksi on muodostunut, että asiakas pyytää valojen sammuttamista. Tähän on päädytty, koska monet asiakkaat lukevat myöhään tai haluavat muutoin valojen olevan päällä läpi yön."

Valojen sammuttamisen tulisi kuitenkin käsitykseni mukaan olla pääsääntö ja päällä pitäminen poikkeus. Jos käytännön järjestelyt vaativat valojen päällä pitämistä, jollei säilytettävä erikseen pyydä niiden sammuttamista, totean, että menettelystä on tiedotettava niin, että säilytettävä ymmärtää hänellä olevan mahdollisuuden pyytää valojen sammuttamista.

Kun otetaan huomioon, että säilytystilan järjestyssääntöä ollaan poliisilaitoksen lausunnon mukaan päivittämässä muun muassa säilytyshuoneen valaistusta koskevissa kysymyksissä, pidän riittävänä toimenpiteenäni saattaa edellä esittämäni käsityksen säilytyshuoneen yöaikaisesta valaistuksesta Lapin poliisilaitoksen tietoon.

Mitä tulee muuhun erityisesti vastineessa esitettyyn poliisivankilan säilytysolosuhteita koskevaan arvosteluun, totean pitäväni tässä yhteydessä eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 3 §:n tarkoittamana riittävänä toimenpiteenäni, että esitetty arvostelu on saatettu tämän päätökseni yhteydessä Lapin poliisilaitoksen johdon tietoon. Totean myös, että eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta on tehty Rovaniemen poliisivankilaan ennalta ilmoittamaton tarkastus 15.6.2015. Tarkastuksella on kiinnitetty huomiota poliisivankilan säilytysolosuhteisiin ja muun muassa ruokahuollon järjestämistä koskeviin kysymyksiin.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen valokuvaamisen kieltämisen perusteettomuudesta vanhempi rikoskonstaapeli C:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen Rovaniemen poliisivankilan säilytyshuoneen valaistuksesta lepoaikana Lapin poliisilaitoksen tietoon.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös tiedoksi Poliisihallitukselle.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aihetta.